

OPENING ACADEMISCH JAAR 2008 – 2009

UITDAGEND ONDERWIJS DOOR MENSELIJKE MAAT

Inleiding R.M. Smit

0.

Dames en Heren, geachte aanwezigen.

Graag heet ik u namens het college van bestuur van harte welkom tijdens deze plechtige bijeenkomst aan het begin van het Academisch Jaar.

Ik open deze bijeenkomst van de civitas van de Vrije Universiteit met het uitspreken van het VOTUM:

Onze hulp is in de naam van de Heer die hemel en aarde gemaakt heeft

PASSAGE WELKOM EN PROGRAMMA

1. “University’s, for all the benefits they bring, accomplish far less for their students than they should.” [SLIDE]

Goed wetenschappelijk onderwijs is geen vanzelfsprekendheid. Is zelfs problematisch, zeker in de bachelorfase. Derek Bok, voormalig president van Harvard, betoogt in zijn boek “underachievement colleges” dat de onderwijskwaliteit van universiteiten moeilijk meetbaar is en dat er geen institutionele belangen zijn om de beste kwaliteit te organiseren. Goede kwaliteit is dus bepaald geen automatisme. En dat in de U.S.A.! Het Mekka van de wetenschap!

Dit academisch jaar heeft als thema gekregen “de menselijke maat”. Een globaliserende wereld die ons het gevoel geeft meegesleept te worden door vrijwel autonome processen. De technisch-economische rede domineert en mensen lijken verworden tot “functionarissen van de

techniek'. Heeft de mens nog wel positie? En hoe is hij weer in positie te brengen?

Wat kan een universiteit daar aan bijdragen?

Mijn antwoord is uitdagend wetenschappelijk onderwijs waarbij de menselijke maat een noodzakelijke voorwaarde is. De academische gemeenschap van de VU is daarbij bepalend voor het resultaat. Het Amsterdamse University College, dat in 2009 van start gaat, neem ik als referentie, een nastrevenswaardig voorbeeld.

Dames en Heren!

2. De onderwijskwaliteit van het hoger onderwijs staat ter discussie. Goed academisch onderwijs is geen vanzelfsprekendheid.

Volgens Derek Bok leveren universiteiten veel minder onderwijswaar dan in hun vermogen ligt. Zo kunnen zijns inziens veel afgestudeerden nu noch helder redeneren, noch complexe, niet-technische problemen oplossen, zijn ze kwantitatief niet geschoold en evenmin redelijke geïnformeerde burgers, actief in onze democratie. De effectiviteit van het onderwijs schiet tekort. Daarnaast is het onderwijs weinig innovatief naar zijn methodes (echter wel naar inhoud, aangesloten bij de staat van het onderzoek).

Dit betekent niet dat "afgestudeerde" bachelorstudenten niets hebben geleerd. Wel degelijk is er op velerlei gebied een substantiële vooruitgang vast te stellen. Bok acht het echter te beperkt gegeven de mogelijkheden.

Politiek en maatschappij problematiseren het academisch onderwijs verder. Een aantal typering:

- het is te duur, onderwijs gaat zelfs ten koste van het op peil houden van de AOW
- het draagt onvoldoende bij aan de kenniseconomie (onvoldoende ondernemerschap, onvoldoende bètastudenten, te weinig praktische kennis)

- de zesjescultuur, onvoldoende prestatiegerichtheid (streven naar excellentie)
- onvoldoende bijdrage aan de oplossing van maatschappelijke problemen

Ook studenten voegen zich bij het koor van criticasters. Lees bijvoorbeeld de notitie van onze Universitaire Studentenraad “Onderwijskwaliteit” uit februari van dit jaar. De USr pleit voor een cultuuromslag waardoor onderwijs weer voorrang krijgt. “Het moet weer een eer worden om docent te zijn aan de VU.” Daarom pleit de USr voor meer scholing en beoordeling van docenten en meer samenhang in het curriculum.

Daarnaast blijkt de studie- inzet van de meeste studenten niet de gestelde normtijden te halen. De 40x40 uur per jaar wordt, zo blijkt, door de meeste studenten niet gehaald. Terwijl je student bènt, dus 365 dagen, 24 uur per dag, immers vrijgesteld van de dagelijkse sores over geld, gezin, huis, werk en andere vrijheidberovende activiteiten. Vrijgesteld!!

Natuurlijk is de discussie over kwaliteit en het wezen van het wetenschappelijk onderwijs van alle tijden. Ook in Nederland is het debat veelvuldig publiek gevoerd en kreeg een vervolg via zogenaamde hervormingen (vooral verkorting van de studieduur). En nog steeds is het politieke antwoord op de verbetering van de kwaliteit van het hoger onderwijs: relatieve vermindering van beschikbare middelen.

Dat neemt niet weg dat ik van mening ben dat de kritiek op zich al voldoende reden is om het door onze universiteit aangeboden onderwijs kritisch tegen het licht te houden. En dan helpt verwijzing naar de accreditatie door de NVAO niet.

Voor de VSNU was het een reden om studiesucces in de bachelorfase een van de vier thema's voor de komende periode te laten zijn. Ook de Minister van OCW heeft het thema nadrukkelijk tot het zijne gemaakt.

3. Onze universiteit heeft de laatste jaren de nodige initiatieven ontplooid om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren. Ik noem er, niet limitatief, een aantal die mij aanspreken en die navolging behoeven. In veel faculteiten wordt gewerkt aan de herinrichting van het bacheloronderwijs waardoor een strakker gestructureerd en veeleisender eerstejaarsprogramma ontstaat. De VU neemt de studiekeuze van een student zeer serieus en wil hem of haar enthousiasme voor het gekozen vak bijbrengen. Die binding aan het vak voorkomt voortijdig uitval. Een aantal faculteiten zet bijvoorbeeld een eerstejaarsproject centraal; een project waarin studenten in een onderwijsgroep samen met docenten werken aan de uitvoering van een onderzoek. Afwisseling in onderwijsvormen: hoorcolleges, practica, werkgroepen is een ander element. Afwisseling is nodig vanwege een verscheidenheid van onderwerpen, maar speelt ook in op de verschillende wensen van studenten.

In al deze onderwijsvormen wordt gestreefd naar actieve interactie tussen docenten en studenten en tussen studenten onderling. Als studenten het hele jaar werken in een vaste onderwijsgroep met een vaste tutor, draagt dat bij aan binding met de universiteit. Elk studieonderdeel wordt periodiek geanalyseerd op kwaliteit van de kenmerken die door het faculteitsbestuur zijn bepaald en bijvoorbeeld zijn opgenomen in het facultaire onderwijsbeleidsplan.

In de voorbeelden is binding tussen de studenten en de opleiding cruciaal, dat lijkt

vanzelfsprekend, maar is niet overal het geval. De Amerikaanse dichter John Ciardi maakte begin vorige eeuw een sarcastisch statement: 'A university is what a college becomes when the faculty loses interest in students'. Wij willen in dat opzicht een College zijn voor al onze

studenten. Onderwijs waar de wetenschappelijke staf wel belang heeft bij studenten.

Wil je de menselijke maat in het onderwijs nastreven dan moet de student zich gekend voelen: persoonlijke aandacht en begeleiding achten wij van groot belang. Die binding moet mijns inziens vooral in het eerste jaar ontstaan. Heel praktisch gezien houdt dit in: voldoende contacturen en de studenten letterlijk bij de les houden. We bieden daartoe structuur en niet te vergeten: bevlogen docenten. De docenten vormen de sleutel tot het succes van een studie. Zij zijn tegelijkertijd rolmodel, expert en coach. In hun onderwijs dragen zij de kern van het vak over, vertellen verhalen en interacteren met groepen. En kunnen daarbij omgaan met culturele diversiteit. Daartoe zijn nieuwe verplichtingen vastgesteld en is er meer opleidingsaanbod voor docenten. De USr wordt dus op zijn wenken bediend. Bij de uitreiking van de onderwijsprijs wordt u gepresenteerd wat studenten onder uitstekende docenten verstaan.

Deze herinrichting van het onderwijs zal studenten meer uitdagen. En als het ze niet genoeg is, dan zijn er ook honours tracks voor de extra gemotiveerden. Het honoursprogramma biedt uitdagend, engelstalig en interdisciplinair onderwijs aan getalenteerde en gemotiveerde studenten. Dit traject wordt de komende jaren verder uitgebouwd, in samenwerking met de UvA en het Amsterdam University College.

Het nieuwe interne financieringsmodel dat in 2009 wordt ingevoerd zal meer ruimte voor dit gewenste kleinschalige onderwijs realiseren. Zo gaat het model niet uit van bestaande verschillen in extern en intensief onderwijs, maar worden voor de onderwijsinzet basisnormen gehanteerd die voor alle faculteiten gelijk zijn. Het onderwijsbudget is bijna geheel variabel gemaakt, waardoor een sterke relatie ontstaat tussen het volume aan onderwijsprestaties en de financiering. Deze maatregelen moeten met name onze grote faculteiten beter in staat stellen om hun onderwijs te intensiveren. De effecten van deze inzet moeten zichtbaar zijn in minder uitval en meer studierendement.

Veel van hetgeen ik opsomde past binnen het VSNU-programma “beter studiesucces in de bachelorfase”. En ook de minister van OCW zal tevreden zijn, gezien zijn beleidsvoornemens voor de komende periode.

4. Tegen de achtergrond van de grote ontwikkelingen in onze tijd en het verlies van zekerheden is het de vraag of de ingezette veranderingen voldoende effect sorteren.

De wereld lijkt op drift. Van mij nu geen nadere beschouwing. Slechts een enkele adstructie.

Een voorbeeld van de krachten van de globalisering is de financiële sector. Onze burens zuchten daar onder. U ziet een paar slides die het Holland Financial Center kortgeleden presenteerde. Een radicale verandering van verhoudingen is het gevolg.

Overigens zijn wij als VU ook actief betrokken bij pogingen om de Nederlandse positie veilig te stellen. Zo participeert de VU in de Duisenberg School of Finance, de versterking van het onderzoek en onderwijs op dit gebied, verzorgd door de economische faculteit en de start van de opleiding 'Ondernemingsrecht aan de Zuidas', waar wordt samengewerkt met gerenommeerde advocatenkantoren aldaar.

Een gevoel van onzekerheid, onbestemdheid, onrust maakt zich van de samenleving meester.

Bas Blokker wist dit tijdsbeeld mooi te vangen in een recensie van de nieuwste Batman-film: “Zelfs een Batman kan de moderne chaos niet aan.” Deze tobbede vleermuisheld duidt op een publiek dat nerveuzer en onzekerder is dan ooit. “I’m an agent of chaos.” zegt the Joker in de NRC van 23 juli. De vraag die in deze zeer commerciële Hollywoodfilm wordt opgeworpen is of je fatsoenlijk kunt blijven in onfatsoenlijke tijden. Het antwoord is nee, tenminste, niet als je in je eentje de hele stad wilt redden.

5. Zijn de eerder genoemde onderwijsveranderingen, die docent en student meer verbinden, een voldoende antwoord op die ontwikkelingen?

In deze wereld, hoe uitvergroot de chaos ook is, dient het wetenschappelijk onderwijs stelling te nemen, positie te bepalen.

Velen hebben daar ook een pleidooi voor gehouden. Wetenschappelijk onderwijs kan niet volstaan met beroeps- en discipline gedomineerde opleidingen alleen.

De ideale universiteit dient volgens Von Humboldt als plaats voor eenzaamheid en vrijheid die nodig is om geconcentreerd denken, te beschermen en te stimuleren! Dat is nog steeds nastrevenswaardig. En net als in vroeger tijden door immateriële criteria bepalend te laten zijn. De mens is immers meer dan een homo economicus. Von Humboldt werkte zijn programma van het universitaire curriculum via het begrip Bildung uit. De ontwikkelde mens moet in staat zijn zich een mening te vormen over de wereld. Vorming en ontwikkeling van lichaam, geest en ziel, van talenten en vaardigheden, die elk individu afzonderlijk moeten vormen en maken tot een zelfbewust deelnemer aan de eigen gemeenschap en cultuur. En dat is ook waar in de wereld van globalisering en Batman.

Louise Fresco breekt in een artikel in het blad NEXUS een lans voor introductie van het Lernen als leidend principe op de universiteit. Het Lernen betekent volgens Fresco “nadruk op intellectuele breedte, kritische kanttekeningen bij het bestaande, beroep op verbeeldingskracht.” Een wezenlijk verlangen altijd verder te kijken en verder te denken. Dit alles om een rechtvaardige en duurzamere wereld te bereiken. In de joodse traditie “tikkum olam” “redden van de wereld”. Een universitair curriculum dient daarom, naast gedegen vakkennis, zes dimensies van kennis te incorporeren om de educated man van de 21e eeuw te voeden. U ziet ze hier geprojecteerd. [SLIDE]

Ook Bok pleit in zijn kritische boek over het Amerikaanse bachelor-onderwijs voor meer breedte en diepgang.

[SLIDE]

De geciteerde wetenschappers hebben gemeen dat zij vinden dat ons onderwijs verder moet reiken, dat wetenschappelijke methode en betrokkenheid bij de samenleving evenals moreel fundament wezenlijk zijn.

In de kern leiden hun beschouwingen tot de vraag Wat leren we de studenten eigenlijk?

Deze vraag kwam ook bij het opstarten van het Amsterdam university college nadrukkelijk aan de orde. Een afwijkend curriculum is het resultaat.

Bij het AUC ging het over de samenhang en de essentie van wat we willen bijbrengen.

Het Amsterdam University College verwelkomt in 2009 haar eerste studenten. Dit initiatief, samen met de UvA ontwikkeld, zal thema's aan de orde stellen die de grenzen overschrijden van Natuurwetenschappen, Sociale Wetenschappen en de Humaniora.

Getalenteerde studenten, de leiders van morgen, moeten over de grenzen van talen, culturen en disciplines heen leren denken en werken. Ze zullen internationaal moeten concurreren en samenwerken.

Er wordt gewerkt vanuit geïntegreerde inzichten, het interdisciplinaire karakter geeft antwoord op de vele vragen in de samenleving die alleen vanuit meerdere vakgebieden beantwoord kunnen worden. Aan wetenschappelijk redeneren wordt veel aandacht besteed, niet alleen statistieken toepassen, maar ook rationeel en logisch denken. Wetenschappelijke feiten worden vertaald in publiek en politiek debat.

Interculturele competenties zijn van belang, dus een brede oriëntatie, het omgaan met verschillende culturele achtergronden en het leren van vreemde talen. Een projectmatige en themagerichte aanpak, het programma is opgebouwd rond thema's die van belang zijn om zowel de grote ontwikkelingen te kunnen begrijpen als meer specifieke processen. Ik hoef niet uit te leggen dat kleinschaligheid leidend is voor de inrichting van het onderwijs. Docenten, tutors en studenten vormen straks een hechte academic community.

Wat zegt dat ons over onze 48 Bachelor opleidingen? Dagen die voldoende uit? Of is dat alleen weggelegd voor 400 van de straks 20.000 VU studenten?

Onderwijstechnische veranderingen en meer kleinschaligheid zijn noodzakelijk, maar dat is onvoldoende om de passie voor het academische vormingsideaal centraal te stellen.

De kwaliteit moet worden gezocht in een plaatsbepaling die aan de zorgen van vandaag voorbij gaat en de lat hoger legt. Dat creëert uitdagend onderwijs! De academisering van het wetenschappelijk onderwijs. En dat is niet hetzelfde als elitair onderwijs.

Kwaliteit van ons onderwijs dient deels ideëel bepaald te zijn.

Ons University College dat in 2009 van start gaat dient wat mij betreft te dienen als een referentie voor de verdere uitwerking van de onderwijsvisie, de “community of learners” die de VU probeert te vormen.

Dames en Heren

De VU heeft ook de positie en de traditie om idealistisch te zijn.

Onze identiteit, die meer zichtbaarheid dient te krijgen, is in de kern uitdagend, staat voor idealen.

De chaotische wereld maakt het noodzakelijk ons te bekennen.

Idealen realiseren is lastig.

Dat ontslaat ons niet van de verplichting daarmee aan de slag te zijn.

De jeugd heeft de toekomst, en de universiteit draagt daar wezenlijk aan bij, kan daar wezenlijk aan bijdragen! Daarom zijn meer pretenties én meer idealisme geboden. Dat daagt uit, dat maakt onderwijs ook leuker!

De noodzaak het onderwijs uitdagender (en effectiever) te maken, vraagt een grondige heroverweging van de inrichting van het curriculum.

Er is reeds het nodige aan initiatieven ontplooid (onder andere in het kader van de “community of learners”). Het is staand beleid om eisender te zijn, naar zowel studenten als docenten. Zo valt dit collegejaar een beslissing over het bindende studie advies na het eerste jaar.

Ik acht dit alles, zoals u zult hebben begrepen, niet voldoende.

Zijn de initiatieven voldoende ingrijpend? Bestaat er voldoende bereidheid om het curriculum fundamenteel tegen het licht te houden?

Kleinschaligheid en intensiever contact tussen docenten en studenten zijn noodzakelijke verbeteringen, maar zijn onvoldoende.

Die invulling van de menselijke maat maakt het wel mogelijk om een meer idealistische en uitdagende invulling te realiseren. De docent moet immers de student kunnen “bereiken”.

Graag daag ik u uit zichzelf de vraag te stellen: wat leren wij de studenten (eigenlijk)? [SLIDE]Waartoe dient de opleiding waarin ik actief ben? Is er aandacht voor de thema's die Fresco en Bok formuleerden? Is het ideaal van Bildung en Lernen zichtbaar en voelbaar voor de studenten? Hoe combineren wij “training of the intellect and building of character?”

We hebben elkaar nodig om ambitieus te kunnen zijn en op koers te blijven. Het CvB is daarbij ook aanspreekbaar.

7. Uitdagend onderwijs is ook een uitdaging voor onze gemeenschap zelf.

Wij hebben werk te maken van het programma “meer succes in de bachelorfase”.

Een grondiger herziening van ons curriculum naar een meer ‘liberal’ inrichting die ruimte geeft en daardoor verplicht en verder laat reiken dient nadrukkelijk te worden overwogen.

De VU dient zich te laten voorstaan op zijn uitstekende wetenschappelijke onderzoek. Dat hoort bij haar gedegen reputatie. Maar voor een goed, uitdagend (bachelor-)curriculum is dat niet voldoende. De VU dient zich ook te laten voorstaan op zijn uitstekende, veeleisende onderwijs! De VU kent een traditie van emancipatie, van levensbeschouwelijke reflectie, maar niet van gemakzucht.

The Joker uit de Batman-film vangt bot aan de VU.

Wij samen maken een menselijke universiteit.

Wij samen maken uitdagend universitair onderwijs. Wij samen maken de VU de universiteit voor de wereld van Nu!

Graag wens ik u allen, namens het College van Bestuur, een uitdagend en menselijk academisch jaar toe!

dixie

